

SZEPES ERIKA

NINCS EMBERIBB LÉNY MINT AZ ÁLLAT

Rigó Béla: Nálatoz laknak-e állatok? című könyvéről

Már a cím is telitalálat: második személyben szólítja meg a feltételezhető és kívánatos olvasót, és ezzel azonnal bevonja a könyv varázskörébe. Olyan emberek között teremt közösséget Rigó ezzel a címmel, akik szeretik az állatokat, a természetet és a szabadságot. Mert bár az első verset,

a *Tavaszi futóverseny-t* az *Állatkerti séták* ciklus élére állítja, a szövegből kiderül: a tavasznak

nem az állatkertben örülnek az állatok,

hanem a szabad természetben: a friss

fűvön futnak, mezőn rohannak,

patakon-árkon-tavon keresztül, a

nagy állatoktól, az őztől a legkiseb-
big, a hangyáig. Ettől a szabad ter-

mészeti indítástól válik tágassá a

könyv világa, ettől lehet jóízűeket

szippantani a levegőjéből. És rögtön

az első ciklusban megteremtődik a

kétirányú viszony ember és állat között:

kölcsönösen kell vigyázniuk egymásra.

De telitalálat a cím azért is, mert egyetlen

sorban, három szóban ritmikailag bravúrt valósít

meg a szerző: a kilenc szótag három szótagos ütemekből áll, ezek közül

az első három szótagos rímhívója a harmadiknak, amely három szótagos

tiszta rímben válaszol rá. Már a cím előre jelzi, hogy a könyv ritmusbra-

vúrok gyűjteménye. Ritmusbravúrajait Rigó sorozatokba rendezi, e sorozat-

ok legtöbbször rövid, egy szakaszos versekből áll: Rigó, aki pedagógusként

is közlőről ismeri a gyerekeket, tudja, hogy a kicsik a rövid, egyszakaszos

verseket könnyebben fogadják be, jegyzik meg, mint az epikus terjen-

gő hosszabb szövegeket.

Ebben a kötetben az egyszakaszos versek közül Rigó a *limerick*-et ked-

veli leginkább, ezekből alkot sorozatokat. A *limerick* műfaj és versforma is

...már
a cím is
telitalálat...

egyben: kötött ritmusához meghatározott tartalom illeszkedik: az ötsoros strófában kell szerepelnie egy névnek (személynévnek és/vagy helység-névnek), a strófa rímszerkezete *a a b b a*, a rímeknek illik tisztáknak lenniük, de – mivel a tartalom groteszk – lehetnek *túl jó rímek*, azaz más műfajok esetében még tiltottak is. A *Lómerickek* mindegyike ilyen tiszta rímet hordoz. A nonszensz-groteszk humorral fűszerezett rövid versikéket csattanónak kell lezárnia.

A kötetben több limerick-sorozat van: a már címében is szójátékos *Lómerickek* sorozat, a másik a *Mini mesék*, amelyeknek főszereplői szintén állatok, méghozzá nagyon is emberszabású, emberi tulajdonságú állatok. Példaként csak hármat:

Volt egyszer egy eb.
Nem volt rajta zseb.
Folyton nézte,
hol a pénze.
Így lett mérgesebb.

Ebünk a zsugoriság metaforája. A következő jellemkép:

Volt egyszer egy kos.
Nem helyi lakos.
Egyelőre
legelőre
sem jár. Óvatos.

A kos félénk, elzárkózó, magányos. Mint az idegen helytől ódzkodók általában. A harmadik:

Volt egyszer egy bak.
Kecske. Egy csapat
anyakecske
megkereste.

Hívták. Nem ment. Csak.

A makacs, ok nélkül ellenálló lény képe, öt sorban. (Kecske? Ember?)

A harmadik limerick sorozat a *Tízujjas*, címét a benne lévő szakaszok után kapta. Annyiban különbözik az előző kettőtől, hogy hangsúlyosan vannak benne nemcsak személy – (azaz állat) nevek, hanem helységnevek is. Az egyik legbravúrosabb az *l-hangos* alliterációt halmozó, légyről szóló limerick.

Lett egy légy. Lakhelye Ladány.
Ládában él egy zöld Ladán.
Azzal jár piacra
a lusta mihaszna.

Mért nem száll? Ez, látod, talány.

A *Dilis madarak* sorozatát Morgenstern Kristófnak, a groteszk állatalakok feledhetetlen megteremtőjének ajánlja a szerző (nem árt, ha a gyere-

kek jó időben megismerkednek a nevével!). Persze nem a madarak dili-
sek, hanem az őket megelevenítő rímek: túl jók, *halmozottak*, vagy akár
milliárdos rímek (sok szótagra, akár több szóra is kiterjedők). Ugyaneb-
ben a groteszk hangulatban rémisztgetnek a *Rím-rémképek* is. A *Cserepek*
sorozat azt bizonyítja, hogy a tárgyak is viselkedhetnek embermód: meg-
személyesítésben gyakran túl jó, vagy kínrímek is részt vesznek. Legre-
mekebb példájuk *A röcsögei kőcsög*, ami sok szótagos rímeivel már a nyelv-
gyötrők közé is tartozik.

A kötet két, mondanivalójában legsúlyosabb sorozata két családtörténet,
a *Képeslapok nagyinak* és a *Titi versek Tatának*. Rigó szellemesen vezeti be

a két komoly családtörténetet: megelőzi őket egy
Óradal, amely az órák családfáját vetíti fel a
homokórától az ingaórán, toronyórán,
kakukkos órán, zenélő órán, utcai vil-
lanyórán, vekkerórán, stopperórán ke-
resztül a szívében homok-kristályt
őrző kvarcóráig – a családfa így ön-
magába zárul, megőrizve a geneti-
kát: az ősi gén (homok) a technika
fejlődésével hatalmas gén-spirálban
nemesedik a ma legkorszerűbb „ük-
unokájáig”.

...*Őszinte,*
mély
beszélgetések...

Az első ember-család sorozat a *Képes-
lapok nagyinak*, egy kisfiú és a nagyma-
mája rövid beszélgetéseiből áll. Nem levelek
ezek, hanem őszinte, mély beszélgetések, ame-
lyekben a kisfiú a jól ismert „kényes” kérdésekkel fordul szeretett nagy-
jához. Így is kezdődik a ciklus: „– Nagy, beszélni kell veled. /Mondd
meg, hogyan lesz a gyerek?” És a rövid, három szakaszos beszélgetésben
a nagy okosan, tapintatosan vezetgeti a végső magyarázatig a gyereket,
aki ezt még nem érti, nem is értheti, csak izgatja, érdekli a probléma. A
kisfiú rendkívül érzékeny, olyan kérdéseket tesz fel, amire nincs válasz.
„mért múlnak gyorsan a jó dolgok. / Már rossz is annak, aki boldog?” A
gyerek nagyon tud szeretni, és nagyon vágyik a szeretetre, a nagy jelen-
létére, testközelségére. Még a fürdésnél is hiányolja, mert számára a leg-
fontosabb a nagy, ez el is hangzik: „Muszáj bevallani / neked. ...csakis
Neked.” Pedig teljes családban él, szó esik a húgáról, aki megveri, de ő
nem veri vissza, szó esik anyjáról, aki nem engedi, hogy a hintalóval alud-
jék, szó esik apjáról, aki talán hazaér addigra, mire a homokvár elkészül.
És szó esik a család minden tagjáról a *Mi lenne, ha... játékban*, amelyben
mindenkiről pontos jellemrajz áll össze annak az alapján, mi lenne ha ál-
lat, növény vagy tárgy lenne. Ezekből a jellemzésekből kiderül, milyen-

nek látja, vagy szeretné látni az érzékeny kisfiú a családtagokat. Önmagát nem határozza meg: ennek a gyereknek még nem alakult ki az Én-képe, az önértékelése. Hiába szembesül önmagával a tükörben, még tükörképével sem tud, nem akar azonosulni. A legszebb nagyfi-vers az *Emlékeztető*, ami szintén a nagyon kényes kérdések egyikét feszegeti: mi a halál, hogyan halunk meg, mi lesz velünk a halálunk után? A kérdést – nagyfi bölcsességével megsegítve – a beszélgetés végén a kisfiú így válaszolja meg: „Te mondtad, Nagyi, semmi sem vesz el/ te mondtad, jön majd ásó és kapó, / és akkor már én leszek dédapa, / aztán ükapa... sorban így tovább. / Én is föld leszek. Te leszel virág.”

A kisfiú és a nagyfi története – érzelmek története, ez a család-sorozat az érzelmi életé.

A másik család-sorozat a *Titi versek Tatának*. Minden gyerek más, minden gyereknek másféle a története, a világról alkotott képe. Titi, azaz Titanilla, a Nagypapájának, Tatának címezi mondanivalóit, számára ő a leginkább elérhető, beszédre fogható családtag. Míg a kisfiúnak még képlékeny volt az Én-képe, addig Titanilla olyan öntudattal lép be a kötetbe egy bemutatkozó verssel, amelynek az első szava: *Én*. (A kisfiú első szava egy megszólítás volt: „Nagyi”.) Azután sorra nevezi meg a családot, kis fintorral, enyhe gúnynyal mutatja be őket. Titi szülei elváltak, („az apa neve múlt időben van. / Nekünk még Zsan volt, ma már Zsolt.”), mamájának, Miminek sok udvarlóját a kislány sorban lefitymálja. Nagypapája, Tamás, Titinek csak Tata: ő sem él együtt a feleségével, ő a család nagy bohémja, a költő, aki ugyan tananyag a tankönyvben, de Titi szemében csak „furállkodik”. Ez a család szétesettebb, mint a másik, Titinek féltestvére van, akiről így beszél: „Félek testvérkedni vele.”, és Titi jobban átlátja a helyzeteket, mint bárki más a családból. Anyját elvarázsolt királylánynak képzei, aki fél az apjától, Tatától. Anyák napi versében egyszer mégis ellágyul, cirógatja, dédelgeti a félénket, de még egy öcsit is kér tőle. Tatát közösen csúfolják, ingerkednek vele mázsás múzsája, Kata miatt, de azért mégiscsak ő az Ész a családban, akinek elmés játékaira csak Titi a vevő. Ketten ülnek a *Szójátszóter*-en ketten írják a *Nyuszifül induló-t*, ketten nyirbálják a szavakat, azaz mindenféleszónak keresik a gyökét, ragját, képzőjét. A *Bolhacirkusz* is kettőjük külön világa, Szergej bohóc lelkiállapotát Tatán kívül csak Titi érti meg, és a *Cirkuszolás* meséit tata mondja Titinek, ágyán ülve, al-

...finoman
alakítgatja
a szociális
érzékenységet...

tatóként. Ha a kisfiú történetei az *érzelem* világából származnak, Titi szövegeinek segítségével az okos, rátermett, fürgeagyú, csúfondáros kislány szemszögén keresztül a gyermeki *értelem* területén járhatunk.

Mindkét családmese-sorozatban a legszorosabb kapcsolatban a nagyszülők állnak a gyermekekkel. Fájdalmas, mai tapasztalat, hogy a szülők a napi 8-10-12 órás munka mellett nem érnek rá foglalkozni gyermekeik érzelmi és értelmi fejlődésével.

Az *Elmeséltelek* kis ciklus két meséből áll, mindkettőben az embernél nagyobb léptékű tárgyak válnak emberszerűvé, emberjelleművé, velük

történnék az események, ők beszélgetnek egymással. A *Városmese*-ben Sarokház úr és Vilácska kelnek életre a holdvilágos éjjelen, a másikban nagy kiterjedésű földdarabok enyelegnek: Telek Elek és Emeletes Emese. Kettejük egyesüléséből („Egybekelhet ház, telek”) a telken szép ház épül, garázzsal, medencével. Miután alakot változtatnak, ők többé már nem két önálló személyiség, így véget érhet a mese.

Versciklus szól a járművekről (*Álom* versek), a gyerekek tanulhatnak számolni a *Számjegy mesékkel*, majd egy kötetvégi darabban Rigó bemutatja, miként lehet ugyanazt a történetet három különböző mű-

fajban előadni: epikusan hömpölyögtetve (Először: *elmesélve*), ritmusvariálással illanóbbá-könnyedebbé tenni (Másodsor: *eldalolva*), végül csattanósan, rövidre zárva elmondani (Harmadszor: *összefoglalva*). Az egészében vidám, jókedvű, humoros kötet frappánsabban nem is zárulhatna le, mint Rigó szerelmes gilisztájának történetével: az epekedő gilisztafiú hiába üldözi vágyának tárgyát, mert az hosszas elkanyarodások után végre megmagyarázza elutasításának okát: „Hagyjon békét nekem végre! / Én vagyok a másik vége,/ vége, vége, vége! Vége.”

Rigó Béla nemcsak gyönyörködtetni, de nevelni, tanítani is szeret és tud. Nála is kettős a költészet célja, mint Horatiusnál, aki nem helyesli, ha valaki másként alkot („aut prodesse volunt, aut delectare poetae” – azaz: „vagy használni, vagy gyönyörködtetni akarnak a költők”, *Ars poetica*, 333. sor), mindig, mint ebben a könyvében is, együtt érvényesül a kettő. Egy kis „angol” szóvicce az angolul már valamicskét tudók számára: „Volt egyszer egy mén. / Ha Londonba mén / ...vac jor ném?” A *Dilis madarak* ajánlása – mint már említettem – Morgensternnek szól (aki – szégyenszemre, egyetlen szinten sincsen a tananyagban, így legalább innen tud-

...örömét
lelheti benne
az irodalomértő
felnőtt...

hatnak róla), a kisfiú panasza: „most fáj az egész gyerek!” – utalás Csehov drámájára: „fáj az egész Platonov”, a *Weöres gyümölcs* parafrázis a nagy költő versére („Egy / meggy / hegy / megy: / Szedj!”). Finoman alakítgatja a szociális érzékenységet a *Karácsonyi ének*-ben (már maga a cím is Charles Dickens erősen társadalmi ihletésű művének címét kölcsönzi): a szegény gyerekeket a fázós, éhező verebekhez hasonlítja. Felhasznál és újra formál régebbi ötleteket (a Weöres-vers, a *Bögre ballada*, *A röcsögei kőcsög*), ennek korábbi, nagyformátumú példája Móra *Zengő ábécé*-jének tovább gondolása volt).

Kimeríthetetlenül leleményesek a szójátékai. Felújítja a csacsi-pacsi játékok (Gyümölcskostolgtató: Alma: dal ma – hal ma – (birod)alma; Egres: repdes – nedves – kedves; Málna – álma – találna – szállna – málna [ige]; Madárdalom – vadártalom). Közmondásból ír verset (Kolbásznaptár).

Kedveli az alliterációkat: a *Csigacsók* egyetlen sorában három *cs* csattan: „csigalassú csigacsók”; konkrét és átvitt értelemben egyszerre használ szavakat: „Csigafiú, felcsigáztál, / Ez a legszebb csigakor.” Pazar rím-tárából nem hiányozhatnak a kancsal rímek sem: „Volt egyszer egy *fürj*./ Tojó mellett *férj*.”

Ritmusai hangulatkeltők és költői reminiscenciákat idéznek egyszerre: a *Tavaszi futóverseny* ritmusa egyaránt dobogtatja meg a rohanó állatokkal együtt a sorokat, és emlékeztet Áprily Lajos rokon ritmusú – tavaszidéző! – *Március-ára*, amelyben szintén rövidebb - UU - - // - UU - - sorok váltakoznak a hosszabb, daktilikus sorozatokkal: - UU / - UU / - UU / - .

Weöres *Bóbitá*-ja ihlette a *Cirkusolás* utolsó strofájának ritmusát:

Csend van, alszik a sátor,
nagy, suhogó kupoláján
sorban a csillagok ülnek...

Ha prózát ír, az sem egyszerű próza: a *Bolhacirkusz* sorait belső rímek díszítik, így válik a mű *makámává*. Szókinccse bővítéséért lehajol a legújabb argóért: a *kül* szó ('nagyon divatos, nagyon jó, nagyon trendi') kétszer is előfordul a kötetben.

Közhely ma már, hogy a gyermekkönyv legalább annyira szól a felnőttekhez, mint a „célközönséghez”, akár magányos olvasáskor, akár a gyermeknek felolvasáskor örömeit lelheti benne az irodalomértő felnőtt. A ritmusjátékok, rímek, szójátékok biztosan elbűvölik már első hallásra a kicsiket is, de hogy a két családörtörténet mélyén milyen drámák feszülnek, azt csak egy sokat megélt felnőtt érti meg.

Rigó Béla könyve ezért igazán széles olvasótáborra számíthat. És egyszer talán még tananyag is válhat belőle. Generációkat taníthatna meg verset olvasni, versben gyönyörködni. Addig is tanítom vele az unokáimat.